

ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ

УДК 128

СЕНС ЖИТТЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

А. В. Калачик, Г. Є. Ковальський

Анотація. У статті здійснено аналіз сенсу людського життя в філософському аспекті. Висвітлено проблеми сенсу та наведено найбільш відомі філософські гіпотези про сенс життя. Проаналізовано спектр основних уявлень про сенс життя, що простежується в філософській та етичній думці. Доведено, що проблема сенсу життя є однією з основоположних в напрямку філософської проблематики. Встановлено взаємозв'язок проблеми сенсу з такими категоріями як свобода, щастя, радість, мораль, істина та ін.

Ключові слова: сенс життя, цінність, онтологія, свідомість, осмисленість.

Кожна людина в певний момент чи проміжок свого життя замислюється про те хто вона, для чого живе і чи варто жити далі. Філософи світу усіх часів намагалися дати відповіді на ці вічні запитання. Однак до сьогодні однозначних відповідей так і не сформульовано. Значення питання пошуку сенсу життя зростає на фоні глобальних змін, що відбуваються в сучасному суспільстві. Змінюються стереотипи життєвих цінностей, людство відмовляється від встановлених традиційних форм поведінки, і, як наслідок, зневірившись в ідеалах, людях, в собі не кожен може знайти виправдання сенсу життя, що може призвести до трагічного завершення. З іншого боку – маючи сенс життя людина почуватиметься щасливою.

Метою статті є дослідження філософської проблеми пошуку сенсу життя людини.

Питання пошуку сенсу життя знаходиться в центрі уваги сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників Г. Єршова, Г. Горського, А. Михайлова, О. Скрипніка, О. Данильяна та ін. Вчені обґрунтовували питання сенсу життя з різних точок зору. Однак потреба подальшого дослідження все ще існує.

Сенс життя є однією з найбільших фундаментальних філософських проблем, сутність якої полягає у відображенні змістовної наповненості життя, розумінні того заради чого варто прожити життя, розумінні людського призначення в світі. Поява смисложиттєвої проблематики в історії людської духовності свідчить про збільшення можливості вибору, тобто свободи людини. Значення теми сенсу життя зростає на фоні усвідомлення його невідворотної кінченості, що стає складною проблемою для людини, але, з іншого боку, дає можливість зробити усвідомлений вибір і постаратися прожити повноцінне, справжнє життя [5].

За свою довгу історію філософія дала багато варіантів відповідей на питання сенсу життя, кожна з яких має свою смислову навантаженість. Можливо, відповідь залежить від того, з якої позиції розглядати дане питання. Це може бути позиція духовності, моралі, безсмертя, підсвідомості, влади, самовдосконалення. Однак, єдиного сенсу для всіх людей чи народів знайти неможливо, оскільки поряд з загальнолюдськими, вічними істинами, він включає щось специфічне – сподівання людей певної епохи.

Найбільш відомі філософські гіпотези про сенс життя:

1. Сократ вважав, що сенс життя полягає в поліпшенні своєї душі, адже саме це дозволить пройти земний шлях з гідністю і без злих помислів.

2. Аристотель радив стати щасливою людиною. Він вважав, що метою всіх людських вчинків є щастя (eudaimonia), яке виражає сутність будь-якої людини. Для людської душі, щастя полягає в мисленні та пізнанні. У філософа духовна діяльність отримує перевагу над фізичною. Розумова діяльність і мистецтво є діаноетичними чеснотами, що досягаються підпорядкуванням розуму власних пристрастей.

3. Антисфен та Діоген Синопський погоджувалися з Аристотелем, ось тільки слово «щастя» замінили на добродетельність. Згідно вчення мислителів, добродетельність полягає в умінні задовольнятися малим і уникати зла.

4. Епікур запевняв, що сенс людського існування, – вести життя богів: жити десь в затишному місці, з близькими людьми, мати прості радості і не втручатися в політичну ворожнечу. Філософ вважає, що Боги виступають блаженними істотами, що не втручаються у справи земного світу. Послідовники мудреця проголошували метою людського життя отримання задоволення (гедонізм), яке розуміється не тільки як чуттєва насолода, а й як порятунок від фізичного болю, душевного неспокою, страждань, страху смерті.

5. Німецький філософ XIX століття Артур Шопенгауер вірив, що вчинки не є результатом наших рішень, а виконання «світової волі». Будучи несвідомою, світова воля абсолютно байдужа до своїх творінь – людей, які кинуті нею на свавілля випадково складних обставин. Життя є пеклом, говорить Шопенгауер, в якому дурень намагається охопити мислимі й немислимі насолоди, і таким чином приходять до розчарування. Розумна людина намагається відвертати лихо шляхом самообмеження. Мудрий чоловік усвідомлює неминучість лиха, а тому вгамовує свої пристрасті і обмежує свої бажання. Життя людини, за Шопенгауером, це постійна боротьба зі смертю, невпинне страждання, причому всі зусилля звільнитися від страждань призводять лише до того, що одне страждання замінюється іншим, тоді як задоволення основних життєвих потреб обертається тільки пересиченням і нудьгою.

6. Серен К'єркегор напевно надихався античними філософами, тому що в своїх книгах описував абсурдність людського існування, яке має сенс лише тоді, коли людина створює свої цінності на противагу всім і знаходить щастя.

7. На думку філософа Мартіна Гайдеггера, люди були «вкинуті» в існування. Екзистенціалісти розглядають стан «вкинутості» в існування (existence) до і в контексті будь-яких інших концепцій чи ідей, якими люди володіють, або визначень самих себе, які вони створюють [1].

8. Жан-Поль Сартр писав: «Якщо ми повинні померти, то наше життя не має сенсу, бо його проблеми залишаються невирішеними і залишається невизначеним саме значення проблем... Усе, що існує народжене без причини, продовжується у слабкості і вмирає випадково... Абсурдно, що ми народилися, абсурдно, що помremo» [6].

9. Оригінальний погляд на речі мав Фрідріх Ніцше. Він вважав, що сенс існування кожного, хто живе на Землі – приготуватися до приходу надлюдини.

10. Класик філософії XX століття Еріх Фромм стверджував, «що в житті немає іншого смислу, окрім того, який людина надає йому, розкриваючи свої сили, живучи плідно, досягти щастя шляхом повної реалізації обдарування, що складає її особистість – обдарування розумом, любов'ю й плідотворною працею» [4].

11. Логічні позитивісти, зокрема Людвіг Вітгенштейн, стверджували, що речі в особистому житті можуть мати сенс (важливість), але саме життя не має жодного сенсу відмінного від цих речей.

12. У філософії Семена Людвиговича Франка питання сенсу життя постає головною проблемою. У своїй книзі «Сенс життя» автор говорить, що сенс є всеосяжним єднанням людства, а також служінням одній великій справі, одній спільній меті котра єднає загалом усіх. Тобто мета життя людини нести суспільне добро, разом виводити світ на новий рівень, іншими словами зробити рай на землі, а не навпаки – пекло. Проте, людській сутності більш притаманно вибирати легший шлях, тому що кожен з нас певною мірою є егоїстом [7].

13. Філософ-прагматик Вільям Джеймс описав сенс життя, як віру в ціль життя, яка не суперечить чієму-небудь досвіду змістовного життя. Якщо розглядати просто, то сенсом життя є ті цілі, які змушують вас цінувати його. Для прагматика сенс життя, може бути відкритий тільки через досвід.

Аналіз філософських шкіл і напрямків дозволяє виділити основні підходи до розуміння сенсу життя в історії філософії:

- 1) немає ніякого сенсу, або Він не доступний людському пізнанню;
- 2) сенс життя полягає в самому житті;
- 3) сенс життя в тому, щоб побудувати будинок, посадити дерево, виростити дітей і т.д.;
- 4) є тільки земне щастя і треба прагнути, отримати його якомога більше, тому що абсолютного сенсу життя немає;
- 5) зміст життя полягає в релігійному розумінні світу як прагненні до посмертного існування душі [5].

Загалом, кожна людина повинна особисто пройти процес пошуку власного сенсу життя і в подальшому його реалізувати. Реалізація сенсу є для людини імперативною необхідністю через закінчення, обмеженість і незворотність буття людини в світі, неможливість відкласти щось на потім, неповторність тих можливостей, які представляє людині кожна конкретна ситуація. Здійснюючи сенс свого життя, людина здійснює тим самим себе.

Сенс життя кожній людині відкривається по-різному, оскільки кожна людина індивідуальна і неповторна. Зміст мети життя змінюється не тільки залежно від історичних умов буття людини, але і від його вікових особливостей: в юності цілі одні, в зрілості і поважному віці вони інші. Тільки ми самі свідомо чи стихійно, навмисно чи мимоволі самими способами нашого буття надаємо їй сенс, тим самим, вибираємо і творимо свою людську сутність. «Тільки ми і ніхто інший», – пише в своїй книзі «Час людського буття» талановитий філософ Н. Н. Трубніков. Сенс життя – це самостійний свідомий вибір тих цінностей, які за Е. Фроммом орієнтують людину не на те, щоб мати (установка на володіння), а на те, щоб бути (установка на використання всіх людських потенцій) [8].

Проаналізуємо спектр деяких уявлень про сенс життя, що простежується в філософській та етичній думці. Для багатьох людей сенсом життя виступає самореалізація особистості, в потребі творити та віддавати, самовіддано служити іншим. Збільшення значимості особистості, збільшує її вплив на оточуючих людей. В такому випадку сенс життя полягає у власному вдосконаленні, поліпшенні навколишнього світу, покращенні життя інших. Тільки подібними діями досягаються вищі виміри власного життя.

Для інших сенс життя полягає в осягненні істини. Загалом вона є неосяжною, але шлях пізнання є розвитком людської особистості, сходження по безкінечних щаблях догори. Тут виникає питання: навіщо йти, якщо це не матиме завершення? Доцільно буде відповісти словами Едуарда Бернштейна: «Движение всё, конечная цель – ничто». Сенс полягає не в результаті, або кінцевій цілі. Сенс полягає в процесі пізнання глибокого і неосяжного. Якщо нам відкриється хоча б мізерна часточка чогось безмежно великого – це вже буде сенсом нашого існування. Ні порожнього, ні безсутнісного, а сповненого розумінням. Переконавання в тому, що протягом цього шляху пізнання істини людина удосконалюється. Розвиток є рухом, а рух є безпосереднім проявом життя. Тому істинним сенсом життя буде щоденна боротьба, щоденні шукання, щоденна робота, думки.

Слід відмітити, що в суспільстві існує досить поширена думка, згідно якої сенс життя пов'язаний зі спрямованістю до щастя, насолоди, радості. А також, що критерієм відсутності сенсу є нудьга. Але таке абстрактне розуміння щастя, сумнівна радість та насолода ніколи не стануть повноцінним сенсом, що суцільно наповнює життя. Адже виступають другорядним, похідним від певної справи, емоційним почуванням підйому від звершеної дії.

Сенс життя в тому, щоб віднайти своє покликання і слідувати йому, тобто, в тому щоб служити справі життя. Бо тільки виявлення та усвідомлення справи всього життя наділить людину відчуттям тривалого задоволення. Треба ставити перед собою чітко визначені духовні, професійні, особисті чи інші цілі і знаходити мужність щоб їх досягти. Такий багатий спектр уявлень про сенс життя можна пояснити висловом: «Скільки поглядів на життя, стільки ж і сенсів».

Насамкінець варто процитувати слова римського філософа Луція Аннея Сенеки: «Турбуватися слід не про те, щоб жити довго, а про те, щоб прожити вдоволено... Чи багато

радісті прожити вісімдесят років у бездіяльності? Така людина й не жила, і забарилася серед живих, і не пізно померла, а довго помирала... А для зайнятого справами, клянусь, день не буває надто довгим. Продовжимо собі життя! Адже смисл і головна ознака його – діяльність» [2].

Отже, можна зробити висновок, що проблема сенсу життя є однією з основоположних в напрямку філософської проблематики. Більше того, вона пов'язана з визначенням таких категорій як свобода, щастя, радість, мораль, істина та ін. Людина осмислює власне життя і життя оточуючих, насамперед виходячи із власного світогляду і переконань, загального становища і розвитку суспільства. Самопізнання може допомогти кожній людині знайти та реалізувати свій сенс життя.

Анотація. Стаття посвячена аналізу смысла человеческой жизни в философском аспекте. Рассмотрены проблемы смысла и приведены наиболее известные философские гипотезы о смысле жизни. Проанализировано спектр основных представлений о смысле жизни, что наблюдается в философской и этической мысли. Доказано, что проблема смысла жизни является одной из основополагающих в направлении философской проблематике. Установлена взаимосвязь проблемы смысла с такими категориями как свобода, счастье, радость, мораль, истина и др.

Ключевые слова: смысл жизни, ценность, онтология, сознание, осмысленность.

Abstract. The article is dedicated to the analysis of the meaning of human life in the philosophical aspect. There were highlighted the problems of meaning and the most well-known philosophical hypotheses about the meaning of life were given. There was analyzed the spectrum of basic ideas about the meaning of life, which are traced in philosophical and ethical thought. It has been proved that the problem of the meaning of life is one of the fundamental towards philosophical issues. The relationship of the meaning problem with such categories as freedom, happiness, joy, morality, truth and others was established.

Key words: sense of life, value, anthology, consciousness, meaningfulness.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ирмшер Й. Словарь античности. / Й. Ирмшер, Р. Йоне. / Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1989. – 704 с.
2. Луций Анней Сенека. Нравственные письма к Луцилию / Луций Анней Сенека / Перевод и прим. С.А. Ошерова. – М.: «Наука», 1977. – 384 с.
3. Жулінський М. Сенс життя у світлі теорії еволюційної свідомості / М. Жулінський // Збірник наукових праць. – 2013. – №3. – С. 33-41.
4. Фромм Э. Человек для себя. Исследование психологических проблем этики / Эрих Фромм. – Минск: Коллегиум, 1992. – С. 50.
5. Мамедова Л.М. Смысл жизни как философская проблема. / Л.М. Мамедова // Научное сообщество студентов XXI ст. Общественные науки: сб. ст. по мат. XLIII междунар. студ. науч.-практ. конф. – № 6 (42). – Режим доступа: [https://sibac.info/archive/social/6\(42\).pdf](https://sibac.info/archive/social/6(42).pdf)
6. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо / Ж.П. Сартр // Сучасна зарубіжна філософія: Хрестоматія. – К., 1996.
7. Франк С. Смысл жизни. / С. Франк. – М.: АСТ, 2004. – 157 с.
8. Фромм Э. Человек для себя. / Эрих Фромм. – М.: АТС, 2010. – 350 с.

УДК 141

ФІЛОСОФІЯ БУТТЯ У ПРАЦЯХ НІКОЛАЯ ГАРТМАННА

А.В. Коваленко, Г.Є. Ковальський

Анотація. У статті розглянуто актуальні аспекти теорії буття та наведено основні визначення цієї категорії у працях німецького філософа Н. Гартманна. Висвітлено проблеми буття та становлення людини як індивідуальної особистості в реальному світі. Проаналізовано праці філософа та досліджено нові концепції «метафізичної онтології». Простежено вплив поглядів та трактувань Н. Гартманна на формування поглядів інших філософів та вчених.

Ключові слова: буття, метафізика, ступені буття, феномен, свідомість, суще, нова онтологія.

В нашому житті зустрічаємо такі питання на які людство ніяк не знаходить відповідей: як і чому є те що? Або: що воно є, як воно є, і чому? Споглядаючи навколишній світ,